ומר כלל יום. היה מסדר למודך מע"פ שסדור בפיך כמר והוא יגרוס לך שתהא לעוסק הבא בשמחה ובשיריס: **נפש עמל עמלה לו.** מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: **כי לחץ עליו פיהו.** מפני שהוא מצים דבריס בפיו תמיד כלוכף שעל החמור. ליטנת מחריעת זמר כלומר שעוסק בשיריס ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך המוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עומלת לו.** שמחזרת עליו ומבקשת מתת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה[ה] וכל כך למה מפני שלכף שכפף פיהו על דברי תורה: **דרופתקי.** טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נגררו: **טוביה לדוכי.** לשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. לשון אחר דרפתקי כיס לרוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הס לקבל ולהכניס דבריס לשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה: **לומד תורה לפרקים.** ולאינו לומד תדיר תדיר כמי שאין לו חלה וכועל פעמיס זו פעמיס זו: **שנאמר כי נעים כי תשמרם.** לימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונו יחדיו על שפתיך: **לא היה לו למאה לכפול אלא ואחות לוטן אמנע.** בתמיה. דבר שאינו לריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה אלא לגורך ולקמיה מפרש להיינו מגלה פנים בתורה: **ויל רחובן וגו'.** והיינו נמי אלא לגורך: **בחבלי השוא.** בחנס בלא סוס הנאה היה חוטא: **מלכופף אלא חגא.** של גדול אלא שאינו מעוטר וכיון דתמנע היתה לחות מלך ודמי בת מלך היא: **מוטב שאחיה שפחה לאומה זו.** לבני מלכרסם ילמק (ויעקב) שהן ילמי שמים ולא להיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע ילמק: **לרחקה.** מתחת כנפי השכינה שהיה להס לגיירה: **בימי קליר חטים.** לאחר שקלרו השדה שהכל רשאין ליכנס בתוך שדה חבריהן: **יברוחי.** כדמתרגמינן ולא לאיפשרא מאי היא: **וסביסקי [וסבסקן].** איכא מחריעת זמר ומתמוות של לותן עשבים קרי סגלי (וסבסקן) ומי אין בשמים: **מעווי.** תורה: **שלוש שלוח.** תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה: **פלטירין של מעלה ושל מטה.** כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: **לאשר עשו בחרן.** דממרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: **כאילו עשאו.** לאותו דבר מלוה: **והלא לאחרן הלכה.** דכתיב (שמות ז) ויאמרו[ט] אל אהרן קח מטך ונטה ידך: **מגלה פנים בתורה.** מעיז פנים כלפי עוסקי תורה. מגלה פנים משמע לן דאמיר מאפיקורוס לאפיקורוס היינו לאית ביה אפקירותא בעלמא: **אלא למ"ד מבזה תלמידי חכמים עצמן לאפיקורוס הוי.** כ"ש דמבזה אבדו בפני תלמידי אכמים לאו מגלה פנים הוא והשתא מאי ניהו מגלה פנים בתורה: **מנשה בן חזקיה.** שהיה דורש בגחדות של דופי: **לילך דמתני לה אסיפא.** [י]דבריית דקתני אכאן אמר רבי אלעזר וכו' שמגלה פנים בתורה רב ור' חנינא וכו': **מאי לאהני לן.** והס אין יודעין שעולס מתקייס עליהס: **מגלה פנים בתורה הוא.** שכופר בשה שכתוב בתורה: **אף לא בריתי יומס ולילה וגו'.** שמהנין לעולס ומקיימין [לותו] והוא אומר לולא מהני מידי: **מכלא נמי שמעינן.** שהלדיקים מהנין לאחרים:

זמר בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר [1]נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר אמר רבי אלעזר [ו]כל אדם לעמל נברא [2]כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר [3]לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא [4]ונואף אשה חסר לב אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר [5]כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך ת"ר [6]והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא [7]ואחות לוטן תמנע [8]ותמנע היתה פלגש לאליפז [9]וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצאה ב"ק ואמרה לו [10]תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך ועליו מפורש בקבלה [11]הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה [ז]א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של [ח]כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה דאתן עלה מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב [12]אלוף לוטן [13]אלוף תמנע וכל אלוף [ז]מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי להו לרחקה וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר' יצחק אמר רב מכאן לצדיקים [ט]שאין פושטין ידיהן בגזל וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר' יונתן אמר (סיבסוף) [סבסקי]: א"ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר [14]או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי: רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר [15]ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר] אף מגן על כל העולם כולו שנאמר ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר ולאמר לציון עמי אתה אמר ריש לקיש [א] [י]כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר [16]ואת הנפש אשר עשו בחרן ר' [ב] [י](אליעזר) אומר כאילו עשאן לדברי תורה שנאמר [17]ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם רבא אמר [ג] כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם אמר רבי אבהו [ד] כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב [ו] כאילו עשאה שנאמר [18]ומטך אשר הכית בו את היאר וכי משה הכהו והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה: אפיקורוס: רב ור' חנינא אמרי תרוייהו זה [א]המבזה ת"ח רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת"ח בשלמא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למ"ד מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאי [ב]כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ור' חנינא אמרי זה המבזה ת"ח רבי יוחנן וריב"ל אמרי זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם בשלמא למ"ד המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי אלא למ"ד מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו אמר ליה אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב [19]אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר [20]ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם לא

יז א מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה יד ע"ש. כב:מ ופ"ו מהל' מ"ת הל' יא טוש"ע י"ד סי' רמג סעי' ו]:

יח ב מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה יא:

תורה אור השלם

1. נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ:
משלי טז כו

2. כִּי אָדָם לָעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף יָגְבִּיהוּ עוּף:
איוב ה ז

3. לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דַּרְכֶּךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל:
יהושע א ח

4. נֹאַף אִשָּׁה חֲסַר לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה:
משלי ו לב

5. כִּי נְעִים כִּי תִשְׁמָרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ:
משלי כב יח

6. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:
במדבר טו ל

7. וַיְהִיוּ בְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:
בראשית לו כב

8. וְתִמְנָע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
בראשית לו יב

9. וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָּאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל לֵאָה תְּנִי נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְנֵךְ:
בראשית ל יד

10. תֵּשֶׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בֶּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דָּפְיָ:
תהלים נ כ

11. הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה:
ישעיהו ה יח

12. אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה:
בראשית לו כט

13. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בְּשֵׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת:
בראשית לו מ

14. אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִּי:
ישעיהו כז ה

15. וְאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה:
ישעיהו נא טז

16. וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:
בראשית יב ה

17. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:
דברים כט ח

18. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ: שמות יז ה

19. כֹּה אָמַר יְיָ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי: ירמיהו לג כה

20. וַיֹּאמֶר יְיָ אִם אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: בראשית יח כו

מוסף רש"י

מרושכי העון בחבלי השוא. בתחלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאין על כלוס (סוכה נב.). וכעבות העגלה. מכל עבה שקושרין בו את הפרה לממריסה (שם). **לחזוב של כוביא.** עכבים שקורין מיירי"ש (שם, לגירסת בוביא). **ולבסוף.** משלשם נמשך אחריו מעט מעגבר והולך בו (שם). **בימי קציר חטים.** שעת הקליר היה ולא פשט ידו בגזל להכניס חטים או שעורים אלא דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו (בראשית ל יד).

הגהות הב"ח

(א) גמ' כאילו עשאו שנאמר ומטך וכו' כאילו עשאו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אמר ריש לקיש. נרשם עליו אות ג: [ב] שם רבי אלעזר נרשם עליו אות ג: [ג] שם רבא אמר נרשם עליו אות כ: [ד] שם ת"ל אבהו. נרשם עליו אות ד:

(ה) [כל המאמר הזה יפה נדרש בפ"ב סוף דף טע"ב: ע"ש פי' נאה ומתוקן]. (ו) [ספר נב.]. (ז) [בסוכה שם] בשינוי גר' כוכיא ובסוכה פירש"י כוכיא עכבים]. (ח) [נקמן קה.]. (ט) [סוטה יב. תוליז לא.]. (י) [ועיל יט: ע"ש]. (כ) [ע"ל אלעזר]. (א) בע"י: וסבריא, ט) [ה"ג אמרו]. י) [ה"ג מצינו דאמרו עשאו].